

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 1 FEBRUARI 1961 - No. 2271

Reisdeviezen

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Bagage- en ongevallenverzekeringen

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

wettelijke aansprakelijkheids- verzekering

condities gebaseerd op meer
dan 60 jaar ervaring.

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C.
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29.—, overige landen f. 31.— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vierick.

De opmars naar de „Brave New World”

In zijn werk „De toekomst is verleden tijd” heeft Prof. Dr. F. L. Polak onze tijd door het ontbreken van een algemeen aanvaard positief toekomstbeeld uniek genoemd. Slechts negatieve toekomstbeelden vinden nog een algemene weerklank. Tot deze categorie behoort het in 1932 verschenen „Brave New World” van de briljante auteur Aldous Huxley. Intelligente romanciers hebben enkele verschijnselen eerder kunnen zien en voorzien dan de wetenschapsbeoefenaars met hun op exacte waarneming en veilige deductie ingestelde denkvormen. Aan degenen, die door de talrijke pessimistische toekomstbeschrijvingen oververzadigd zijn, moge Prof. Polaks stelling dat de toekomstbeelden medebepalend zijn voor de feitelijke geschiedenisgang in overweging worden gegeven.

Zoals vele lezers zich herinneren, is de „Brave New World” een totalitaire maatschappij, waarin het wenselijk gedrag door voorgeboortelijke regulering (behandeling van embryo's in flessen) en door nageboortelijke conditionering wordt verzekerd. Deze conditionering omvat o.a. het aanvaardbaar maken van slavernij door chemisch verwerkte geluksgevoelens en het blijvend vervormen van de geest door nachtelijke cursussen van onderwijs-in-de-slaap.

In „Brave New World Revisited”, onlangs in Nederlandse vertaling verschenen¹⁾, onderzoekt Huxley in hoeverre de incarnatie van zijn nachtmerrie is gevorderd. Hij deelt mede tijdens het schrijven van zijn roman in 1931 niet te hebben verwacht dat deze afschrikwekkende samenleving nog voor de dagen van zijn achterkleinkinderen zou worden verwerkelijkt. De komst van dit satanische rijk blijkt nu echter meer nabij. Van de stalinistische methoden van straf en angst voor straf, door G. Orwell in „1984” beschreven, evolueren wij nu snel naar de Nieuwe Wereld. Hierin wordt weinig gestraft; de volgzaamheid resulteert uit het reguleren van de reflexen van babies en van de geesten van kinderen en volwassenen. De genetische standaardisatie door het manipuleren met embryo's lijkt hem nog niet mogelijk. Volgens een recent krantebericht zijn echter in Italië reeds geslaagde experimenten met het bevruchten van menselijke eicellen in reageerbuisen uitgevoerd.

De realisering van de nachtmerrie voltrekt zich vooral door de toenemende overbevolking, de ontwikkeling van de techniek en door het ontwikkelen van technieken voor het reguleren van de gedachten en gevoelens van de grote massa door vertegenwoordigers van commerciële en poli-

tieke organisaties. Wij staan niet aan de vooravond van het tijdperk van de ruimtevaart doch van de overbevolking. Ten gevolge hiervan zal het welvaartsniveau in vele landen laag en labiel blijven. Deze „schaarste-economie” leidt tot een totalitair regime in de overbevolkte en onderontwikkelde landen. De technische vooruitgang gaat samen met steeds meer centralisatie en concentratie van economische en politieke macht. In een „kapitalistische democratie”, zoals de Verenigde Staten, wordt „Big Business” door een machtselite beheerst. Deze macht omvat, zij het met meer vriendelijke en bedekte methoden dan in een totalitaire staat, het economisch potentieel en bovendien de gevoelens en handelingen van het publiek door middel van de communicatiemiddelen (t.v., pers enz.; hierbij moge ik wijzen op de concentratie van krantenconcerns in Groot-Brittannië en in de Verenigde Staten). Om de bekende woorden van Churchill te parodiëren: nooit zijn zo velen in een dergelijke mate door zo weinigen gereguleerd.

De auteur is geen determinist en meent dat geweigerd kan worden zich te laten voortstuwen naar de „Brave New World”. De neiging tot weerstand lijkt hem echter gering, hetgeen blijkt uit de opkomst van de sociale ethiek, die in Whytes „The Organisation Man” is beschreven. De moderne trefwoorden: aanpassing, „teamwork”, groepsdenken enz., berusten op het primaat van de collectiviteit boven de rechten van de mens.

Aandacht wordt gewijd aan commerciële propaganda-methoden, hersenspoeling, aan chemische en onderbewuste overredingstechnieken en aan hypnopédie (onderwijs-in-de-slaap). Er zijn reeds biologisch weinig schadelijke middelen die het geluksverwekkend effect van de „soma-tabletten” uit Huxleys roman benaderen. Hypnopédie werd in 1957 op Amerikaanse gevangeren door miniatuurluidsprekers onder hun kussens toegepast. Na 1945 worden in de Verenigde Staten „kussensprekers” verkocht; o.a. tot bevordering van het zelfvertrouwen (veel gekocht door handelsreizigers).

In het hoofdstuk „Wat kan er gedaan worden?” komt de auteur tot sombere conclusies over de mogelijkheden, die de fatale ontwikkeling zouden kunnen ombuigen. Hoewel o.a. het gevaar van een komende totale regulering van het menselijke denken en voelen door Huxley wordt overdreven, zijn de opmerkingen over overbevolking en overorganisatie niet van realisme ontbloot. Dit boekje is een interessante toetsing van zijn roman. De Nederlandse vertaling is helaas niet vlekkeloos.

Rotterdam.

Drs. M. HART.

INHOUD

Blz.		Blz.	
	Ingezonden stukken:		
	Nogmaals hoogbouw, door Drs. J. G. van der Ploeg met een naschrift van Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom.....	100	
	Wat de mens ons waard is, door H. J. Teunissen met een naschrift van R. Fentener van Vlissingen, psychiater.....	102	
	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	104	
	De opmars naar de „Brave New World”, door Drs. M. Hart		91
	Stabiliteit en groei: controversen in de Amerikaanse economische politiek, door Prof. Dr. J. E. Andriessen	92	
	De tankvaart in 1960, door C. Vermey.....	95	
	Internationale prijsafspraken en E.E.G.-verdrag, door Dr. J. A. Geertman.....	97	
	Televisie en welstand, door Dr. P. Herweijer....	98	

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

In de Verenigde Staten is er noch economische stabiliteit noch voldoende groei. De oorzaak van dit falen van de Amerikaanse economie wordt in een „Staff-report” van het Joint Economic Committee uit het Congres toegeschreven aan een verkeerde economisch-financiële politiek van zowel de Regering-Eisenhower als van de Federal Reserve Board. De wat het rapport noemt ongunstige „mixture” van een allerm minst anti-cyclische budgetpolitiek en één volgehouden beleid van „tight money” remde de groei van de produktie, stond de investeringen in de weg, zonder nochtans de wezenlijke oorzaken van de inflatie aan te tasten. Daar komt dan nog bij de vraag- en produktieverschuiving in de richting van qua produktiviteits-groei achterblijvende sectoren en de verontrustende ontwikkeling in de landbouw. Het rapport motiveert op overtuigende wijze, dat het probleem van de verenigbaarheid van een verantwoord groeitempo en economische stabiliteit anders zal moeten worden aangepakt en formuleert daartoe een aantal logische voorstellen, die inderdaad passen in het noodzakelijke streven naar een sneller groeitempo zonder inflatie.

Stabiliteit en groei: controversen in de Amerikaanse economische politiek

Economische zorgen voor de Regering-Kennedy.

Nu in de Verenigde Staten de politieke wisseling een voldongen feit is, dringt zich de vraag op, in welke zin een verandering in het economisch beleid te verwachten is. Wanneer deze kwestie hier aan de orde wordt gesteld, geschiedt dit niet zozeer met het oogmerk om in te gaan op de mogelijke maatregelen op korte termijn, die in de Amerikaanse situatie van een gematigde depressie verantwoord zouden zijn. Natuurlijk ligt het voor de hand dat het afscheidswoord van de Regering-Eisenhower; nl. een overschotsbegroting, door het nieuwe team niet au serieux zal worden genomen. Maar daarom gaat het op dit moment niet; veel interessanter is een meer fundamenteel probleem, nl. welke positie de Regering-Kennedy zal kiezen ten aanzien van de moeilijkheid hoe de twee belangrijkste economisch-politieke doelstellingen, in casu groei en stabiliteit, zijn te verenigen.

De waarschuwing van het Joint Economic Committee.

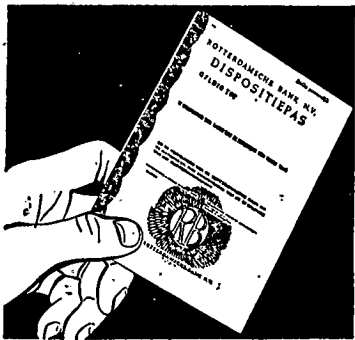
Over dit vraagstuk breken zich de economen in de gehele Westerse wereld het hoofd, vooral nu op zo uitdagende wijze van achter het ijzeren gordijn de communistische oplossing terzake wordt gedemonstreerd met fraaie groeicijfers. Het is daarom merkwaardig hoe weinig aandacht in ons land en ook daarbuiten wordt geschonken aan de fundamentele arbeid, die het Joint Economic Committee in de Verenigde Staten op dit gebied verricht. Sinds een aantal jaren publiceert deze Congrescommissie, die onder leiding van de bekende econoom Paul Douglas staat, de ene omvangrijke studie na de andere. Wij lezen en herlezen het Engelse Radcliffe-rapport, in feite een vrij conventionele beschouwing die toch eigenlijk langs het wezen van de moderne inflatiepolitiek heengaat en waarin de economische groei nog niet eens aan de grondverf toekomt. Maar de in 1958 en 1959 verschenen studies van het Joint Economic Committee over „The relationship of prices to economic stability and growth” heeft nog maar wei-

nig weerklank gevonden, misschien omdat de ook hier blijkende Amerikaanse voorliefde voor „bigness” —het gaat om grote voorraden bedrukt papier — de meesten van ons afschrikt ¹⁾. Het Joint Economic Committee is desondanks niet bij deze pakken papier gaan neerzitten en heeft onder het motto „frappez toujours” in het begin van 1960 een nieuw rapport van „slechts” 500 bladzijden het licht doen zien. Dit geschrift, dat de titel „Staff report on employment, growth and price levels” draagt en dat onder leiding van de steeds meer bekend wordende econoom Otto Eckstein is voorbereid, kan ons enig inzicht verschaffen in de hiervóór gestelde vraag.

De probleemstelling van dit rapport is de volgende. Sinds 1954 is de gemiddelde groei van het bruto nationaal produkt in de Verenigde Staten slechts 2,4 pct. per jaar, de werkloosheid fluctueert tussen 4 en 6 pct. van de beroepsbevolking en desondanks is er nog een prijsstijging (betrokken op de totale produktie) van ruim 2 pct. per jaar. Kortom, er is noch economische stabiliteit, noch voldoende groei. Wat dit laatste betreft, becijfert de Ecksteingroep dat deze groei, gegeven de mogelijkheden tot uitbreiding van de produktiecapaciteit en de werkgelegenheid, op zijn minst 3,5 pct. en op zijn best 4,5 pct. zou kunnen bedragen. De oorzaak van dit falen van de Amerikaanse economie wordt zonder veel omhaal toegeschreven aan een verkeerde economisch-financiële politiek van zowel de Regering-Eisenhower als de Federal Reserve Board.

Scherp richt het rapport zich tegen de gangbare opvatting dat men de economische groei in een hoogontwikkeld land zou kunnen bevorderen met een anti-inflatiepolitiek, die alleen maar beoogt de totale bestedingen in toom te houden en die daartoe in hoofdzaak

¹⁾ Deze studies omvatten behalve een in maart 1958 verschenen compendium — waarvoor vrijwel alle vooraanstaande Amerikaanse economen een bijdrage hebben geleverd — een reeks study-papers, verslagen van hearings e.d., tezamen meer dan 5.000 bladzijden druks.

Uw bankrekening is nu overal binnen uw bereik met de

dispositiepas

van de

ROTTERDAMSCHER BANK

325

vestigingen in Nederland

(advertentie)

gebruik maakt van conventionele monetaire restricties. Met andere woorden: zowel het eenzijdig gericht zijn van het economisch beleid op de bestrijding van de bestedingsinflatie als de toespitsing van dit beleid op monetaire maatregelen wordt als een van de hoofdoorzaken beschouwd van de huidige impasse²⁾. Dit is een ernstige aantijging, die niet alleen de Amerikaanse overheid ter harte moet gaan, maar waar wij in West-Europa ook iets van kunnen leren! Intussen roept het een en ander een tweetal vragen op, nl. in de eerste plaats wat nu het bijzondere is van de recente inflatieverschijnselen en vervolgens wat precies de fouten zijn van het daartegen gerichte beleid.

De inflatiediagnose.

Wat het eerste aangaat worden de auteurs van het rapport niet moe om de stelling te herhalen, dat er sinds 1954 eigenlijk nauwelijks sprake meer is van het gebruikelijke inflatieproces, neerkomende op „too much money chasing too few goods”. Of anders gezegd: de Keynesiaanse inflatiediagnose van een overschot van de bestedingen boven het nationale inkomen bij volledige werkgelegenheid was in het eerste decennium na de tweede wereldoorlog nog juist, doch heeft sindsdien sterk aan actualiteit ingeboet. Meer, en meer, komen andere inflatie-oorzaken op de voorgrond te staan, waarvan als de belangrijkste moet worden genoemd, dat wat het rapport als „market-power inflation” aanduidt. Het gaat hier om een nieuw woord voor een langzamerhand toch wel bekend wordende zaak³⁾, nl. dat door het uitoefenen van economische macht de beloningen van bepaalde produktiefactoren kunnen worden opgevoerd boven hetgeen het produktiviteitsaccres gedooft, waardoor de kosten en prijzen stijgen. Deze druk op kosten en prijzen dwingt als het ware geldcreatie af, zodat de causale relatie in het inflatieproces wordt omgekeerd: de prijsstijging is niet langer een gevolg, doch een zelfstandige oorzaak. Het zijn bepaald niet alleen de vakverenigingen, die met te hoge looneisen in dit proces als stuwende kracht werkzaam zijn. Ook machtscon-

²⁾ Heel duidelijk komt dit tot uitdrukking in één van de conclusies van het rapport: „A considerable amount of growth was sacrificed in order to prevent inflation; and the policies pursued were not capable of containing inflation either” (blz. XXV).

³⁾ Men spreekt ook wel van „cost-push” - of „sellers inflation” en in ons land van loon- en winstinflatie, of beter: beloningsinflatie. Rond dit verschijnsel is zo langzamerhand een gehele literatuur opgebouwd. Men vergelijkte: W. G. Bowen: „The wage-price issue” (1960) en F. Machlup: „Another view of cost-push and demand-pull inflation”, The Review of Economics and Statistics, may 1960.

centraties van de kant van de ondernemers (monopolies, oligopolies, kartels, trusts) helpen een handje mee, om van de agrarische pressiegroepen — in de Verenigde Staten van grote betekenis — nog maar te zwijgen.

Dit alles is weinig nieuws, maar van betekenis is toch wel het bewijsmateriaal dat het rapport van Eckstein c.s. voor deze visie aandraagt. Het blijken nl. slechts enkele sectoren in de Amerikaanse economie te zijn — natuurlijk juist die, waar de machtsposities het sterkst zijn —, welke als hoofdschuldigen moeten worden aangemerkt. De belangrijkste is wel de staalindustrie, waar de prijzen sinds 1953 met 30 pct. zijn gestegen, dit zowel als gevolg van abnormale loonsverhogingen als van winstmargeverbeteringen. De directe en indirecte effecten van deze prijsstijging verklaren tezamen de helft van de totale stijging van de groothandelsprijsindex (exclusief agrarische produkten) sinds 1953⁴⁾. Ook de machine-industrie is een verdachte in dit proces. Voor beide bedrijfstakken geldt, dat met een „overmatige vraag” de prijsstijging niet is te verklaren — daarvoor was de overcapaciteit de laatste jaren te groot.

Naast deze factor van de „market-power inflation” werken er nog andere inflatoire krachten in de Amerikaanse economie. In bepaalde sectoren, met name de dienstverlening, schiet het aanbod te kort om de steeds meer in deze richting verschuivende vraag op te vangen. Heel sterk geldt dit bijv. voor de medische zorg. Dit verschijnsel kennen wij ook in ons land en het is juist bij de gedifferentieerde loonpolitiek meer in de belangstelling komen te staan. Ook in deze sectoren moeten de beloningen stijgen, maar gegeven de geringe produktiviteitsgroei is een gedeeltelijke afwenteling daarvan in de prijzen onvermijdelijk. Zolang er compensatie optreedt in de vorm van prijsdalingen in qua produktiviteitsontwikkeling gunstige bedrijfstakken, is dit niet ernstig, maar ook in de Verenigde Staten blijkt deze compensatie elders nauwelijks te vinden. Een speciale rol speelt voorts nog de landbouw. Gegeven overschotten in de agrarische produktie zou er eigenlijk voortdurend een verschuiving moeten optreden van arbeidskrachten van de landbouw naar de industrie. „Dank zij” de royale landbouwsteun (kosten in 1954: \$ 1,6 mrd., in 1959 : \$ 5,4 mrd.!) is dit proces praktisch tot stilstand gekomen. Dit remt de „overall” produktiviteitsgroei in de Amerikaanse economie — mede dus een oorzaak voor de groeivertraging — en werkt bovendien de inflatie (stijging van agrarische prijzen!) in de hand.

⁴⁾ Staff report, blz. 123. Vgl. ook: O. Eckstein and J. Frömm: „Steel and the postwar inflation”, Studypaper no. 2 (Washington 1959).

Verkeerde therapie.

Tot zover de inflatiediagnose. Vervolgens komt aan de orde de toegepaste therapie, waarvan reeds is opgemerkt dat zij verkeerd was. Wat was er eigenlijk fout in de inflatiebestrijding van het regime-Eisenhower? Het rapport legt er de nadruk op, dat de Regering en de monetaire autoriteiten de inflatie aanpakten alsof zij te maken hadden met flexibele prijzen en mobiele productiefactoren. Zolang dit het geval is, kan een restrictieve geldpolitiek — als gezegd lag daar de nadruk op, want de budgettaire politiek was ten gevolge van een grillig verloop van de defensie-uitgaven eer pro- dan anticyclisch — inderdaad tot matiging van de prijsbeweging leiden. Weliswaar is het een hersenschim om te veronderstellen dat de monetaire politiek globaal werkt; in de restrictieve effecten is er een duidelijke discriminatie ten koste van de meer op bankkrediet aangewezen kleine en middelgrote bedrijven, terwijl voorts vooral de bouwactiviteit het kind van de rekening wordt. Maar bij flexibele prijzen zou een consequente kredietbeperking deze slachtoffers toch tot prijsverlaging dwingen, waarvan de gevolgen voor het algemene prijspeil op den duur merkbaar moeten zijn.

De fout in deze redenering is echter dat de lonen en prijzen star zijn in benedenwaartse richting, zodat een deflatoire politiek in de voor de monetaire gesties gevoelige sectoren geen prijsdaling ten gevolge heeft, maar wel productie-inkrimping en werkloosheid. Deze tendentie plant zich voort en vandaar de hoge werkloosheidspercentages alsook de overcapaciteit. De inflatie wordt er echter niet door gestopt; integendeel, zij kan nog enige tijd voortduren in de sectoren waar er een „deadly combination” bestaat van ondernemers- en vakverenigingsmacht. Vandaar ook dat wordt geconcludeerd: „it is unlikely that a secular upward trend in wages and prices can be avoided with an average level of unemployment which is considered socially tolerable, given our present anti-inflation weapons” (blz. 159). En elders: „General monetary and fiscal controls, acting on aggregate demand, are incapable of preventing inflation which stems from the exercise of market power, without creating unemployment” (blz. 402).

Hier ligt tegelijkertijd een belangrijk deel van de verklaring voor het te geringe groeitempo van de Amerikaanse economie. De wat het rapport noemt ongunstige „mixture” van een allerm minst anti-cyclische budgetpolitiek en een volgehouden beleid van „tight money” remde de groei van de produktie, stond de investeringen in de weg, zonder nochtans de wezenlijke oorzaken van de inflatie aan te tasten. Daar komt dan nog bij de vraag- en produktieverschuiving in de richting van qua produktiviteitsgroei achterblijvende sectoren (een meer structureel verschijnsel dat elke hoogontwikkelde economie te zien geeft) en de verontrustende — mede door de overheid gestimuleerde — ontwikkeling in de landbouw.

Een programma voor de nieuwe Regering.

In hoeverre is in dit alles verbetering aan te brengen — een verbetering waarnaar de Regering-Kennedy, die voor deze problematiek zeker meer open staat, stellig zal streven? Nogmaals, het gaat hier niet om maatregelen op korte termijn, die naar alle waarschijnlijkheid in de richting zullen gaan van het beëindigen van de deflatiepolitiek ⁵⁾. Aan de orde is de vraag door welke metho-

den een verantwoorde groei kan worden gecombineerd met een enigermate stabiel prijsniveau en een hoge graad van werkgelegenheid. De gedachten van het rapport gaan in de eerste plaats in de richting van een niet al te krampachtig vasthouden aan de doelstelling van prijsstabiliteit. Voor zover de vraag van de consumenten zich meer en meer instelt op de dienstverleningssector waar het produktiviteitsaccres gering is, wordt een daaruit voortvloeiende prijsverhoging aanvaard. Wel worden speciale maatregelen aanbevolen ter opheffing van knelpunten, bijv. het tekort aan medisch personeel.

Voorts wordt omstandig gepleit voor een reeks overheidsvoorzieningen — bijv. stimulering van research, investeringen en technische opleiding — in welk pleidooi het bekende Galbraith-standpunt doorschemert van de noodzakelijk sterkere stijging van de overheidsuitgaven dan van het nationale produkt. Ook wordt aangedrongen op een betere „timing” van de defensie-uitgaven, die tot dusver bijna steeds pro-cyclisch verliepen. Versterking van de automatische stabilisatoren in het budget alsmede het bewust hanteren van de belastingtarieven in het kader van het streven naar economische groei en stabiliteit staan vervolgens op de verlanglijst in het rapport.

Van de monetaire politiek verwacht men daarentegen niet zoveel. Men erkent dat de geldcirculatie binnen verantwoorde grenzen moet worden gehouden, doch men prefereert in dit verband selectieve methoden van kredietrestrictie. Dit is begrijpelijk, gegeven het standpunt van de rapporteurs, dat de kredietpolitiek een allerm minst globale uitwerking heeft doch integendeel in haar effecten vooral die sectoren treft, die nauwelijks debet zijn aan de inflatie, met als gevolg: werkloosheid. Daarom wordt de voorkeur gegeven aan een bewuste selectie van de aanvang af, bijv. het richten van de kredietrestrictie tegen de koop op afbetaling.

Dit zijn allemaal logische voorstellen, die inderdaad passen in het noodzakelijke streven naar een sneller groeitempo zonder inflatie. Maar hoe denkt de groep-Eckstein het netelige vraagstuk van de beloningsinflatie op te lossen? Het is interessant dat men in dit opzicht denkt in een richting, waarin ons land al sinds jaren is gegaan. Temeer is dit belangwekkend, omdat te onzent de laatste tijd hier en daar defaitistische geluiden worden vernomen over de gekozen weg. Voorgesteld wordt namelijk in het rapport om regelmatig de leiders van landelijke of zeer grote regionale vakverenigingen en ondernemersorganisaties bijeen te brengen om hen te confronteren met de eisen van een verantwoorde loonen prijsontwikkeling. Daarnaast wenst men een speciaal adviesorgaan voor de president, hetwelk belangrijke loonen prijsveranderingen signaleert — eventueel moet het bedrijfsleven worden verplicht deze ter kennis te brengen — en aanbevelingen terzake doet, terwijl de overheid de macht moet hebben om tegen ongewenste loon- en prijsstijgingen directe maatregelen te treffen. Dit alles zou moeten worden gecombineerd met een meer doeltreffende anti-trustpolitiek, waartoe ook voorstellen worden gedaan.

Voor ons klinkt dit allemaal nogal vertrouwd in de oren, doch voor de Verenigde Staten — en trouwens ook voor de meeste andere landen — is dit een revolutionair geluid. In dit opzicht gaat het Staff-report be-

⁵⁾ Men vergelijkte daartoe het advies dat P. A. Samuelson op verzoek van de nieuwe president heeft uitgebracht.

De resultaten van de tankvaart waren het afgelopen jaar over het algemeen weinig bevredigend. De tankvrachten stelden slechts grote schepen in staat de exploitatiekosten te dekken. Alleen de laatste maand van 1960 konden, door de stijging van het vrachtenpeil, ook de „general purpose tankers” met winst varen. De huidige recessie in de tankvaart is veroorzaakt door een te grote uitbreiding van de vloot. Is eenmaal het evenwicht tussen vraag en aanbod hersteld dan zal de rentabiliteit wederom bevredigend zijn. Het tempo waarin de oudere schepen worden gesloopt is beslissend voor het tijdstip waarop van een lonend bedrijf kan worden gesproken. Voor de toekomst moet rekening worden gehouden met een zich wijzigend vervoerspatroon: de ontginning der aardoliereserves in de Sahara en eerlang ook in Libië, de toenemende uitvoer van de Sowjet-Unie, de uitbreiding van het buisleidingnet en de groeiende betekenis van het aardgas zullen de toekomstige behoefte aan tanktonnage beïnvloeden. Hier staat tegenover het voortdurend stijgend verbruik van energie, in de voorziening waarvan voor de aardolie — en dus voor de tankvaart — stellig nog een belangrijke rol is weggelegd.

Met uitzondering van de laatste maanden bewogen de tankvrachten zich in het afgelopen jaar op een peil dat slechts grote schepen in staat stelde de exploitatiekosten te dekken. Met name in het begin van de maand december breidde de vraag naar tonnage in de verschillende sectoren zich sterk uit en stegen de vrachten zowel van de Perzische Golf als de Caraïbische Zee zodanig dat zelfs de „general purpose tankers”, d.w.z. schepen met een draagvermogen van ca. 19.000 ton, met winst konden varen.

In het begin van het afgelopen jaar waren bevrachters vrij actief en werden vooral van de Perzische Golf regelmatig tankers voor het vervoer van donkere olie naar het Verenigd Koninkrijk/Continent bevracht. Zowel van de Perzische Golf als van de Caraïbische Zee bedroeg de vracht 40 tot 45 pCt. beneden de schaalvracht, terwijl voor ladingen donkere olie van de Perzische Golf naar Japan $57\frac{1}{2}$ tot 65 pCt. beneden de U.S.M.C.-schaalvracht, gelijk aan $32\frac{1}{2}/44\frac{1}{2}$ pCt. beneden de schaalvracht, werd betaald. Schone ladingen werden van de Caraïbische Zee tegen $32\frac{1}{2}$ pCt. en van de Zwarte Zee tegen 30 pCt. beneden de schaalvracht gesloten.

(vervolg van blz. 94)

paald al verder dan de vroegere adviezen van het Joint Economic Committee ⁶⁾.

Het is natuurlijk onzeker wat van dit alles terecht zal komen, temeer omdat nog andere economische kwesties om een oplossing vragen. Men denke bijv. aan het betalingsbalansprobleem, waarover het laatste gedeelte van het Staff-report handelt. Dit hoofdstuk blijft hier echter onbesproken, omdat het niet helemaal overtuigt, terwijl men er bovendien de economisch-politieke consequenties in mist. Dat dit probleem van de verenigbaarheid van een verantwoord groeitempo en economische stabili-

⁶⁾ Zo is bijv. in het „Compendium on the relationship of prices to economic growth” van begin 1958 nog bijna geen van de adviserende economen aan een dergelijk voorstel toe. In de wat later verschenen „Commentaries” van leiders van vakverenigingen en grote ondernemingen alsmede van overheidsfunctionarissen komen deze gedachten echter meer en meer naar voren.

De tankvaart in 1960

De vraag naar ruimte liep echter spoedig terug. In april daalden de vrachten van de Perzische Golf en de Caraïbische Zee naar het Verenigd Koninkrijk/Continent tot resp. $72\frac{1}{2}$ en 60 pCt. beneden de schaalvracht en moesten reders voor het vervoer van donkere olie van de Perzische Golf naar Japan met $77\frac{1}{2}$ pCt. beneden de U.S.M.C.-schaalvracht genoegen nemen. Weliswaar nam de bedrijvigheid in mei iets toe — evenals trouwens het aantal tankers dat in de graanvaart emplooi vond — maar de vrachten werden hierdoor niet beïnvloed. De in Londen gevestigde grote oliemaatschappijen, die voorkeur toonden voor tankers met een draagvermogen van 25/35.000 ton, bevrachten verschillende schepen van de Perzische Golf tegen $67\frac{1}{2}$ pCt. beneden de schaalvracht. Deze vracht gold ook voor de eerste helft van juni, maar tegen het einde dezer maand kon de vracht een vijftal punten stijgen.

Afgezien van beperkte vraag voor Japanse rekening ging er ook in de maand augustus weinig om. De vracht van de Perzische Golf naar Japan varieerde van $72\frac{1}{2}$ tot 66 pCt. beneden de U.S.M.C.-schaalvracht. Enig opzien baarde het weer op de markt komen der British Petroleum

liteit anders zal moeten worden aangepakt, daarvan geeft het Staff-report voor de nieuwe regering een overtuigende motivering. Een motivering, die ook in politieke termen is vervat, want men leest ergens (blz. 57): „It would be quite unfounded optimism to envisage that the Russian rate of growth will fall to the levels of 2 to 3 percent that has characterized the American economy in recent years... Were the American rate of growth in output to reach levels of 4 to 5 percent, rates that are absolutely feasible, the gap between the two economic systems would close very slowly; so slowly that with an acceleration of effort in a few crucial fields — such as military technology for the strategic deterrent mission, an increase in limited war capability, space exploration, and development assistance to backward areas — the longrun Russian challenge could be met successfully”.

's-Gravenhage.

Prof. Dr. J. E. ANDRIESEN.

die bijna 3½ jaar verstek had laten gaan en opnieuw belangstelling toonde voor vreemde tonnage op reisbasis van de Perzische Golf. Een en ander verleende steun aan de markt en was oorzaak dat de vracht voor donkere olie tot 55 pCt. beneden de schaalvracht steeg.

Vraag naar ruimte voor Japanse rekening en voor ladingen naar het Verenigd Koninkrijk/Continent in september deed de vracht van de Perzische Golf naar laatstgenoemde bestemmingen verder oplopen tot 45 pCt. beneden de schaalvracht. Van de Caraïbische Zee was het aanbod van lading echter beperkt; voor het vervoer van donkere olie werd de schaalvracht minus 57½ pCt. en voor schone olie minus 35 pCt. betaald.

Ook in oktober was de vraag naar ruimte van de Perzische Golf bevredigend; reders slaagden er in de iets hogere vracht van minus 40 pCt. te bedingen, terwijl van de Caraïbische Zee minus 55 pCt. werd betaald. In november steeg de vracht voor donkere olie van de Caraïbische Zee naar de Amerikaanse Oostkust tot 27½ pCt. beneden de A.T.R.S.-schaalvracht vergeleken met minus 60 pCt. in augustus. Ook de vracht voor schone olie naar het Verenigd Koninkrijk/Continent kon niet onbelangrijk, nl. tot minus 22½ pCt., stijgen.

De grootste stijging vond echter begin december jl. plaats toen de grote maatschappijen vrijwel zonder uitzondering belangstelling voor ruimte van de Perzische Golf op reisbasis toonden. Van minus 40 pCt. steeg de vracht voor donkere olie naar het Verenigd Koninkrijk/Continent tot minus 15/17½ pCt., terwijl in de transatlantische sector minus 30 pCt. voor donkere olie en minus 15/10 pCt., naar gelang van grootte en positie, voor schone olie werd betaald. Vermelding verdient nog de vraag naar ruimte voor Russische rekening van de Zwarte Zee, waarvoor gedurende het eerste halfjaar gemiddeld 45 pCt. beneden de schaalvracht werd betaald.

Na de nationalisatie der raffinaderijen op Cuba en de Russische bereidverklaring aan Cuba de benodigde olie te leveren, volgde de waarschuwing van Esso dat reders en tankbevrachtingsmakelaars die met Sovtorg zaken deden voortaan door haar zouden worden geboycot. Een en ander was oorzaak dat het aanbod van ruimte voor ladingen van de Zwarte Zee belangrijk terugliep en Sovtorg gedwongen was de hogere vracht van minus 20 pCt. voor achtereenvolgende reizen gedurende 24 maanden te betalen.

Dat overigens niet alle reders door de waarschuwing van Esso werden afgeschrikt blijkt uit het sluiten door Noorse reders van een drietal contracten voor het vervoer van in totaal ca. 3,5 mln. ton olie gedurende drie jaren van de Zwarte Zee naar Japan. Naar verluidt betaalt Sovtorg gedurende het eerste jaar 50 pCt. en voor de beide volgende jaren 47½ pCt. beneden de schaalvracht. Afgezien van deze transacties en de bevrachting van een tweetal Noorse tankers door een der te Londen gevestigde grote oliemaatschappijen voor het vervoer van schone lading gedurende drie jaren tegen 15/- per ton draagvermogen per maand, was de bedrijvigheid in de timecharter-sector in het afgelopen jaar gering.

De verbetering van het vrachtenpeil kwam uiteraard te laat om merkbare invloed te oefenen op de resultaten van het afgelopen jaar. De weinig bevredigende gang van zaken blijkt duidelijk uit onderstaand overzicht van de „London Tanker Brokers' Panel Awards" op reisbasis.

Afgewacht moet worden of de jongste verbetering tijdelijk dan wel duurzaam is.

	Sterlingvrachten (Schaalvracht)		Dollarvrachten (U.S.M.C.-schaalvracht)	
	Perzische Golf	Caraïbische Zee	Perzische Golf	Caraïbische Zee
januari	—42,5	—45	—56,5	—62
februari	—45	—47,5	—63,5	—58
maart	—57,5	—57,5	—66	—70,5
april	—67,5	—55	—72	—68,5
mei	—65	—55	—70	—68,5
juni	—67,5	—60	—72	—72
juli	—62,5	—60	—69	—72
augustus	—65	—57½	—70	—70,5
september	—55	—57½	—64	—70,5
oktober	—45	—57½	—58	—70,5
november	—40	—52½	—54½	—66,5
december	—37½	—40	—52½	—58,5
maandelijks gemiddelde	—54½	—53,7	—64	—67,3

Voor het toegenomen vertrouwen van sommige reders die ertoe zijn overgegaan hun tankers weder uit de graanvaart terug te trekken pleit de iets gunstige statistische positie door de aanzienlijke daling der opgelegde tonnage. In oktober 1959 werd met ca. 8.250.000 ton draagvermogen aan uit de vaart genomen tankschepen een hoogtepunt bereikt. Eind 1960 waren naar schatting nog 211 tankers met een draagvermogen van ca. 3,1 mln. ton opgelegd.

De vermindering is aan een drietal factoren te danken, t.w. sloop van oudere tankers, waartoe met name de grote oliemaatschappijen hebben bijgedragen en het verbouwen van T-2 tankers tot bulkcarriers, het tijdelijk aan de graanvaart deelnemen van tankers — in mei 1960 bedroeg het draagvermogen dezer categorie meer dan 1,5 mln. ton — en tenslotte het dank zij de gunstiger marktstemming wederom in de vaart brengen van opgelegde tankers.

Slechts de eerstgenoemde factor draagt in positieve zin tot herstel van het verstoord evenwicht tussen vraag en aanbod bij. De tweede heeft een tijdelijk karakter, terwijl gezien de nog steeds omvangrijke in aanbouw en bestelling zijnde vloot een duurzaam herstel in de nabije toekomst niet waarschijnlijk is.

Wat de vooruitzichten betreft dient rekening te worden gehouden met een zich wijzigend vervoerspatroon. De ontginning der aardoliereserves in de Sahara en eerland ook in Libië, waardoor West-Europa voor de aanvoer van ruwe olie niet langer voornamelijk op het Midden Oosten is aangewezen — ten dele wordt hierdoor ook de aanvoer op korter afstand mogelijk —, de toenemende uitvoer van de U.S.S.R., de uitbreiding van het buisleidingnet en de groeiende betekenis van het aardgas als energiebron, het zijn alle factoren die de toekomstige behoefte aan tanktonnage zullen beïnvloeden.

Hier staat tegenover het voortdurend stijgend energieverbruik, waarin kolen, hydro en eerland ook kernenergie slechts zeer ten dele kunnen voorzien. Voor de aardolie is derhalve stellig nog een belangrijke rol weggelegd en dit impliceert tevens behoefte aan tankers om het ruwe produkt naar de raffinaderijen te vervoeren. Naast de tankers met groot laadvermogen zullen de „general purpose tankers" niet kunnen worden gemist. Immers, lang niet alle havens zijn in staat grote schepen een veilige ligplaats te bieden.

De huidige recessie in de tankvaart is veroorzaakt door een te grote uitbreiding der vloot. Is eenmaal het evenwicht tussen vraag en aanbod hersteld dan zal de rentabiliteit wederom bevredigend zijn. Het tempo waarin de oudere schepen worden gesloopt is beslissend voor het tijdstip waarop van een lonend bedrijf kan worden gesproken.

Rotterdam.

C. VERMEY.

Internationale prijsafspraken en E.E.G.-verdrag

Arrondissements-Rechtbank Den Haag, kort geding
7-12-1960, artikel 85 t/m 88 E.E.G.-verdrag, wet van
5-12-1957, wet economische mededinging.

Principieel gezichtspunt.

Een gentlemen's agreement inzake prijzen tussen een Nederlandse en een Duitse organisatie is niet in strijd met enige bepaling in het E.E.G.-verdrag of met de wet op de economische mededinging.

De feiten.

In Nederland bestaat een „Vereniging van fabrikanten van plakband en paraffinepapier”, in Duitsland een „Fachverband Papierveredlung”. Een niet-lid van de Nederlandse organisatie importeerde plakband van een lid van de Duitse organisatie en verkocht vervolgens dit plakband in Nederland 15 pCt. beneden de gangbare prijs. Daarop sommeerde de Nederlandse organisatie de Duitse organisatie er zorg voor te dragen, dat de Duitse leverancier zijn leveranties onmiddellijk zou staken, zulks onder bedreiging, dat, indien daaraan geen gevolg zou worden gegeven, Duitsland door gedaagde overstroomd zou worden met plakband tegen dumpingprijzen. De Duitse leverancier zwichtte voor de aandrang van zijn organisatie. De Nederlandse afnemer dagvaardde de „Vereniging” in kort geding.

De overwegingen van de president.

Gedaagde stelt, dat zij met haar Duitse zustervereniging een mondeling gentlemen's agreement heeft gesloten, waarbij is overeengekomen, dat beide organisaties er zorg voor zullen dragen, dat haar respectieve leden op de wederzijdse markten de bestaande marktprijzen zullen respecteren. Toen gedaagde bemerkte, dat de leverancier, die lid is van de Duitse organisatie, bij zijn leveranties genoegen nam met prijzen, die onder de Nederlandse marktprijzen lagen, heeft de „Vereniging” het „Fachverband” daar mondeling op gewezen en verzocht zodanige maatregelen te nemen, dat het gentlemen's agreement weer zou worden nagekomen. Gedaagde erkent, dat zij haar zusterorganisatie erop gewezen heeft, dat, zo van haar zijde in den vervolge het agreement niet zou worden nagekomen, gedaagde haar leden vrij zou laten bij hun export naar Duitsland prijzen aan te leggen beneden de daar bestaande marktprijzen.

Eiser heeft verzocht gedaagde te veroordelen om zich te onthouden van iedere maatregel, waardoor eiser in zijn vrije handel zal worden belemmerd, omdat zulks in strijd zou zijn met art. 85 en 86 van het E.E.G.-verdrag.

Echter bepaalt art. 88 van het E.E.G.-verdrag, dat tot het tijdstip van het tot stand komen van de in art. 87 voorgeschreven supranationale regeling, de autoriteiten van de lid-staten over de toelaatbaarheid van mededingingsregelen en over het gebruik maken van machtsposities op de gemeenschappelijke markt zullen beslissen. Art. 1 van de wet van 5 december 1957 bepaalt, dat de bedoelde mededingingsregelen zijn toegelaten en bedoeld machtsmisbruik niet aanwezig is voor zover daartegen niet krachten de wet op de economische mededinging is opgetreden. Gedaagde heeft zelf de vraag opgeworpen of gesteld kan

worden, dat de art. 85 en 86 rechtstreeks van toepassing zijn op de ingezetenen der lid-staten en de door hen aangegane mededingingsregelen en dat daarom de wet van 5 december 1957 op grond van art. 66 van de Grondwet geen toepassing kan vinden.

De President overwoog, dat de art. 85 en 86 de ingezetenen niet verbinden zolang de richtlijnen bedoeld in art. 87 nog niet zijn vastgesteld, hetgeen overeenstemt met de mening van de Nederlandse Regering, die bij de behandeling van de wet van 5 december 1957 in het parlement verklaard heeft, dat bedoelde artikelen geen zgn. „Direktwerking” hebben.

De President concludeerde, dat gedaagde's gentlemen's agreement thans niet ontoelaatbaar is of in strijd met enige bepaling van het E.E.G.-verdrag of de wet op de economische mededinging.

Opmerkingen (van de auteur).

1. De wet van 5 december 1957 loopt eerst af, als de Raad van Ministers de uitvoeringsregels, bedoeld in art. 87, vastgesteld zal hebben. Deze uitvoeringsregels zullen ongetwijfeld de anti-trustrichting ingaan.

2. Het is niet aan te nemen, dat een zo gewichtig iets als een internationale prijsafpraak op de bedoelde voorschriften zou moeten wachten. Art. 85 vermeldt onder de „per se”-regels van het tweede lid sub. a, dat prijskartels ongeoorloofd zijn.

3. Het onder druk zetten van het „Fachverband” door de „Vereniging” wordt in alle E.E.G.-landen, behalve Nederland, geacht niet in overeenstemming te zijn met hetgeen onder kooplieden betaamt. Zodra de uitvoeringsregels, bedoeld in art. 87, vastgesteld zullen zijn, zal zulk een handelwijze ook in Nederland onbetamelijk geacht worden. De vaststelling van deze uitvoeringsregels geschiedt, nu deze op 1 januari 1961 niet tot stand gekomen zijn, door de Raad van Ministers met gekwalificeerde meerderheid van stemmen.

4. De Belgische wet van 27 mei 1960 tot bescherming tegen misbruik van economische machtspositie verzet zich tegen praktijken als bovenbedoeld. In Italië is er wel geen wet, maar de publieke opinie keert zich tegen overheidsbemoeiing en tegen kartels. De Europese Commissie heeft haar mening duidelijk te kennen gegeven. Art. 148 lid 2 geeft voor een gekwalificeerde meerderheid de volgende weging der stemmen: België 2, Duitsland 4, Frankrijk 4, Italië 4, Luxemburg 1, Nederland 2. Besluiten komen tot stand als er zijn: 12 stemmen en een voorstel van de Europese Commissie; of 12 stemmen van 4 leden. Het is wel zeker, dat een voorstel van de Europese Commissie plus 12 stemmen zullen kunnen worden verkregen.

5. Het „Fachverband” is een horizontale combinatie, die prijzenregelingen aangaat met het buitenland. Het kan de handel tussen de lid-staten ongunstig beïnvloeden. Het is geen „Auszenhandelskartell”, dat de verkoop bevordert. Het past praktijken toe, die ingevolge het „Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen” 1957 niet geoorloofd zijn en waartegen het Bundeskartellamt kan optreden.

Tiiburg.

Dr. J. A. GEERTMAN.

In „E.-S.B.” van 11 mei 1960 komt de heer J. E. Nater tot de conclusie, dat in Den Haag nauwelijks enig verband tussen welstand en televisiebezit valt te constateren. In „E.-S.B.” van 30 november 1960 komt de heer Drs. H. Lange tot de conclusie, dat televisiebezit en welstand, resp. inkomen, voor het gehele land gezien wél samenhangen. Naar de mening van de schrijver van onderstaand artikel zijn het de volgende drie elementen die er oorzaak van zijn dat het verband tussen inkomen en televisiebezit in het Haagse onderzoek minder duidelijk tot uitdrukking komt dan in het landelijke: het element van het kopen op afbetaling, het intellectuele element en het element van de „navolging”. Schrijver zet vervolgens uiteen, dat de constatering van alleen een positief verband tussen inkomen en televisiebezit niet voldoende is, wil zij geen aanleiding geven tot misleidende generalisatie. In het bijzonder vanuit het gezichtspunt van de mediakeuze bij reclame zou dit tot onjuiste beslissingen kunnen leiden.

Televisie en welstand

Het verband tussen welstand en televisiebezit.

Er is een discussie gaande over het verband tussen welstand en televisiebezit. Ik refereer o.a. aan de opmerkingen van de heer Lange in „E.-S.B.” van 30 november 1960 (blz. 1153 en 1154). Met behulp van cijfers ontleend aan landelijke N.I.P.O.-enquêtes toont hij een positief verband aan tussen inkomen en televisiebezit. Volgens deze cijfers bezit 29 pCt. van de welgestelden een t.v.-toestel, terwijl van de laagste volksklasse slechts 12 pCt. zich in dit bezit mag verheugen. Er is een vroeger onderzoek geweest in 's-Gravenhage — zie de beschouwingen van de heer Nater in „E.-S.B.” van 11 mei 1960 — waarvan de resultaten een positief verband tussen welstand en televisiebezit deden betwijfelen. Lange geeft geen verklaring voor deze verschillen tussen de uitkomsten van beide onderzoekingen. Voor een juiste waardering van het nut van opiniepeilingen en consumentenresearch lijkt echter een nadere explicatie gewenst.

In de eerste plaats dient bedacht te worden, dat juist in de lagere inkomensklassen televisietoestellen door grote groepen van kopers op afbetaling worden gekocht. Voorts is het kopen op afbetaling in de grote stedelijke centra een veelvuldiger voorkomend verschijnsel dan daar buiten. In een „nationaal” onderzoek weegt derhalve de afbetaling minder zwaar. Dit betekent dat men onder de Haagse lagere inkomensklassen uit dien hoofde een hoger percentage t.v.-bezitters zal aantreffen dan in de lagere inkomensklassen uit een landelijke steekproef.

Er is nog een andere oorzaak. Het is bekend dat in kringen van intellectuele werkers de penetratie van de televisie minder snel verloopt dan elders. In een Haags onderzoek zal het intellectuele element uiteraard zwaarder tellen dan in een landelijk monster. Voorts aannemende, dat de meerderheid van de intellectuelen gerekend mag worden tot de hogere inkomensklassen te behoren, zal in een Haags onderzoek het percentage t.v.-bezitters onder de hogere inkomensklassen altijd lager zijn dan in een landelijke enquête.

Tenslotte wil ik nog een derde factor signaleren die mede oorzaak zal zijn van de verschillen in de uitkomsten

der beide onderzoekingen. Ik doel op het element van de „navolging”. Daar waar mensen uit dezelfde inkomensklasse dicht bij elkaar wonen, zal het element van de „navolging” sterker wegen dan elders. De „woondichtheid” binnen de lagere inkomensklassen zal in een Haagse steekproef noodzakelijk groter zijn — dus ook het element van de „navolging” — dan in een nationaal monster.

Het zijn naar mijn gevoelen de drie hiërboven gesignaleerde factoren die er oorzaak van zijn dat het verband tussen inkomen en televisiebezit in het Haagse onderzoek minder duidelijk tot uitdrukking komt dan in het landelijke. Het is altijd moeilijk een plaatselijk onderzoek te vergelijken met een landelijk. Het wordt echter bijzonder moeilijk wanneer het te onderzoeken verschijnsel nog slechts een partiële penetratie vertoont.

Overigens moet ik er nog wel op wijzen dat de heer Lange in zijn opmerkingen in het voornoemde artikel het positief verband tussen welstand en televisie stringenter maakt dan gemotiveerd is. De 19½ pCt. van de geënquêteerden die weigerden hun inkomen op te geven worden door hem overwegend tot de welgestelden gerekend, omdat bij onderzoekingen betreffende andere onderwerpen gebleken was dat zulks veelal het geval placht te zijn. Maar het gold hier een onderzoek naar het bezitten van een t.v.-toestel. Een apparaat, dat juist in de lagere inkomensklassen veelal op afbetaling wordt gekocht. De redenen om het inkomen niet op te geven kunnen dus hier zeer wel andere zijn dan vrees voor de fiscus!

Bovenstaande opmerkingen resumerende kan ik de uitspraak van de heer Lange, dat er een positief verband tussen inkomen en televisiebezit bestaat, wel onderschrijven, maar ik meen te moeten waarschuwen tegen een te gemakkelijke generalisering van deze uitspraak waar het de toepassing betreft.

Mediakeuze bij reclame.

Hiermede kom ik aan het tweede gedeelte van mijn opmerkingen. Het is volkomen juist om het positief verband tussen inkomen en televisiebezit te vertalen in die

zin, dat onder de hogere inkomensklassen relatief meer toestellen worden aangetroffen dan in de lagere. Maar hiermede is dan zowat ook alles gezegd. De constatering van een positief verband tussen inkomen en televisiebezit is namelijk slechts een markttechnisch gegeven en als zodanig alleen van belang voor de verkoper van televisietoestellen, die met behulp daarvan de sociale stratificatie van zijn potentiële markt kan berekenen. In wezen is niets anders geconstateerd dan een verband tussen inkomenshoogte en koopdaad (gedane en nog te verwachten aankopen van t.v.-toestellen).

Onderzoekingen naar het verschijnsel televisie hebben — althans behoren dit te hebben — een veel wijder strekking. De uitkomsten dienen aangewend te kunnen worden voor verschillende doeleinden. Deze verschillende doeleinden vragen ieder voor zich een eigen presentatie van de verzamelde gegevens. Het zij mij vergund het bovenstaande te illustreren vanuit het gezichtspunt van de mediakeuze bij het maken van reclame.

De commerciële leider die zijn advertentiemedia moet kiezen is niet alleen geïnteresseerd in de spreiding van het televisiebezit over de inkomensklassen, doch tevens en vooral in de distributie van de inkomensklassen over het televisiebezit! Deze vorm van presentatie krijgt in de meeste beschouwingen over welstand en televisie te weinig aandacht. Hieronder volgt dan zo'n cijfergroeping. De cijfers zijn ontleend aan het staatje van de heer Lange op blz. 1154 t.a.p. In onderstaande opstelling stelt het totale aantal aangetroffen televisietoestellen dus 100 pCt. voor.

Inkomensklasse	Aantal aangetroffen t.v.'s	In pCt.
minder dan f. 4.000	119	10,4
f. 4.000 tot f. 6.000	392	34,5
f. 6.000 tot f. 9.000	229	20,1
meer dan f. 9.000	101	9,0
inkomen niet opgegeven	296	26,0
 totaal aangetroffen t.v.'s in 6.221 woonhuizen	1.137	100

Op deze wijze gepresenteerd krijgt men — althans uit media-analytisch oogpunt — een beter hanteerbaar beeld. Een ander beeld bovendien dan het positief verband tussen inkomen en t.v.-bezit op het eerste gezicht zou doen vermoeden! Bedenkt men dat juist rond de „sociale” welstandsgrens een zeker snobisme veel ondervraagden ertoe verleidt hun inkomen eerder te hoog dan te laag op te geven, dan mag veilig worden geconstateerd, dat meer dan 60 pCt. van het televisiebezit beneden de „sociale” welstandsgrens ligt. Naar mijn gevoelens ligt dit percentage nog belangrijker hoger, omdat de 26 pCt. van de toestellen waarvan het inkomen der bezitters niet bekend is, beslist niet volledig in de welgestelde kringen zal vallen (zie mijn opmerking hierboven).

Een commerciële leiding die zou afgaan op de simpele constatering van een positief verband tussen inkomen en televisiebezit zou tot de onjuiste conclusie kunnen komen, dat het adverteren per televisie voor een populair massartikel niet doeltreffend is, terwijl de televisie wel het aangewezen medium zou zijn wanneer het een exclusief luxartikel betreft. Mutatis mutandis bedreigt dit gevaar van een foutieve toepassing uiteraard iedere instantie die om

SPAAR VEILIG BIJ DE N.H.M.

Wij verheugen ons in een steeds toenemend aantal cliënten, die hun besparingen aan ons toevertrouwen. Schaart U zich ook bij hen. Wij vergoeden over Uw spaarsaldo

3 1/4 % rente tot f 30.000,-

U kunt zonder opzegtermijn ten laste van Uw spaar-tegoed effecten aankopen en Uw belastingaanslagen in termijnen laten betalen.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ

(advertentie)

enigerlei reden te maken heeft met het verband tussen welstand en televisie. In het algemeen zal men overal waar het gaat om het leggen van verband tussen televisiebezit en inkomen, resp. leeftijd, kindertal, gezinsgrootte e.d., naast de horizontale relatering, steeds een verticale presentatie moeten geven. Het aantal aangetroffen t.v.-toestellen is dan de uitgangsbasis (= 100 pCt.).

Deze waarschuwing tegen de voor de hand liggende generalisering van de leus „hoe hoger inkomen, hoe groter aantal t.v.-toestellen” behoeft nog enige aanvulling. Cijfers over de televisiespreiding hebben uit het oogpunt van bijv. media-analyse weinig zin, wanneer dit materiaal niet gepaard gaat met gegevens over de „kijkfrequentie” en de „kijkdichtheid”, gerelateerd aan de inkomensklassen. Het zal namelijk blijken, dat op beide genoemde terreinen factoren werkzaam zijn, die een verdere relatieve verzwakking inhouden van de betekenis van de televisie als medium tot het bereiken van de hogere inkomensklassen. Een en ander impliceert een versterking van de overwegingen die kunnen leiden tot de keuze van de televisie als communicatiemiddel met de lagere inkomensklassen. Zo mag men aannemen dat in de hogere inkomensklassen de vrijetijdsbesteding ongetwijfeld gedifferentieerder zal zijn dan in de lagere. Welgestelden die een zelfstandig en/of intellectueel beroep uitoefenen, hebben veelal minder „vrije tijd” te besteden dan anderen.

Het bovenstaande laat zich duidelijk illustreren door onderstaande cijfers, ontleend aan het rapport „Televisie in Nederland, 1958” van de Nederlandse Stichting voor Statistiek ¹⁾.

Gemiddelde „kijkfrequentie” in pCt. van de gezinnen

Percentage v. d. wekelijkse Ned. zendtijd, dat t.v. in het gezin „aanstaat”	Genoten onderwijs v. h. gezinshoofd in procenten			Functie van het gezinshoofd in procenten			
	L.O.	U.L.O.	M.O. en hoger	weekloner	maandloner	zelfstand.	zonder werkring
0- 60 pCt.	17	25	34	17	24	29	22
61-100 pCt.	83	75	66	83	76	71	78
Aantal t.v.'s per groep	559	499	192	413	350	314	173
	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.

¹⁾ Rapport uitgebracht in opdracht van de N.V. Thabur & Graetz K.G. Landelijke steekproef van 1.250 bezitters van t.v.-toestellen (blz. 14 e.v.).

Het aangehaalde rapport kent helaas geen indeling naar inkomensklassen, maar men mag veronderstellen, dat de indelingen naar genoten onderwijs en naar functie van het gezinshoofd in grote trekken parallel zullen lopen aan die, naar inkomen. Duidelijk blijkt uit de hierboven gepresenteerde tabel dat naarmate het genoten onderwijs meeromvattend is geweest, c.q. de werkkring: groter verantwoordelijkheid eist (resp. het inkomen hoger is) de „kijkfrequentie” afneemt.

Naast de „kijkfrequentie” van het gezin, is het van belang te weten hoeveel personen naar de t.v. plegen te kijken. Over het algemeen is de gemiddelde gezinsgrootte in de hogere inkomensklassen kleiner dan in de lagere. De kans is groot, dat het percentage thuis studerende jongeren in welgestelde kringen groter zal zijn dan in de lagere inkomensklassen. Deze factoren zijn het, die tezamen met de zojuist genoemde, verantwoordelijk zijn voor het verloop van de „kijkdichtheid”, zoals die in de hierna volgende tabel wordt gepresenteerd. Onder het begrip „kijkdichtheid” wordt verstaan: het aantal werkelijke kijkers (van 2 jaar of ouder) uitgedrukt in procenten van het totaal aantal personen (van 2 jaar of ouder), dat de gelegenheid

had tot kijken. Deze omschrijving werd overgenomen uit het aangehaalde rapport (blz. 18); gelijktijdig met onderstaande cijfers (blz. 21).

Gemiddelde „kijkdichtheid” in pCt. van alle gezinsleden per groep

Genoten onderwijs gezinshoofd	pCt.	pCt.	Functie gezinshoofd
L.O.	57	55	weekloner
U.L.O.	50	49	maandloner
M.O. en hoger	46	49	zelfstandige
		64	zonder werkkring

Uit deze tabel kan men aflezen dat bij grotere scholing en ontwikkeling resp. bij stijgend inkomen de „kijkdichtheid” eveneens afneemt.

Resumerende meen ik duidelijk te hebben gemaakt dat de constatering alleen van een positief verband tussen inkomen en t.v.-bezit niet voldoende is; wil zij geen aanleiding geven tot misleidende generalisatie. In het bijzonder vanuit het gezichtspunt van de mediakeuze zou dit tot onjuiste beslissingen kunnen leiden.

Hooggeveen.

Dr. P. HERWEIJER.

INGEZONDEN STUKKEN

Nogmaals hoogbouw

Drs. J. G. van der Ploeg te Rotterdam schrijft ons:

Het is jammer, dat in het gesprek rondom de hoogbouw telkens weer irrationele elementen een rol spelen. Voorop staat toch bij voor- en tegenstanders, dat het erom gaat ons volk op de meest juiste wijze te huisvesten. Men moet elkaar daarbij niet beschuldigen van door ons allen gediskwalificeerde bedoelingen als nivellering, collectivering e.d. Voorts moet men strikt zakelijk tegenover elkaar afwegen het verlangen van vrijwel elke Nederlander naar een vrij huisje met een tuintje enerzijds en anderzijds de noodzaak thans 11½ miljoen, in 1980 ruim 14 miljoen en in 2000 misschien 16 miljoen Nederlanders op een verantwoorde wijze te huisvesten in ons kleine vaderland.

Nog een andere afweging is daarbij belangrijk. Stellen wij primair het huisje met het tuintje zonder bijzonder gerief, of moeten wij streven naar flatwoningen zonder tuintjes met veel gerief?

Een derde afweging: vinden wij het belangrijk, dat ieder een huisje met een tuintje bewoont en schrijven wij daarbij grotendeels het recreatief gebied voor iedereen af, of stellen wij juist zulk een collectieve open ruimte op prijs en betalen daarvoor op die wijze, dat een grotere woondichtheid per ha wordt bereikt?

Deze gedachten kwamen opnieuw bij mij op, toen ik de beide artikelen van Prof. Van Beusekom — in „E.-S.B.” van 26 oktober en 2 november jl. — las. Ik moet bovendien eerlijkheidshalve zeggen, dat deze artikelen mij ernstig hebben teleurgesteld, omdat mijn geachte opponent een aantal zaken uit mijn betoog eerst verkeerd interpreteert en daarna deze interpretatie gaat bestrijden. Op enkele punten wil ik toch wel reageren:

1. Prof. Van Beusekom zegt, dat ik over het hoofd zie, dat bouw in 10 of 12 lagen slechts geringe winst aan ruimte oplevert ten opzichte van bouw in 4 lagen. Dan is immers een grotere ruimte tussen de bouwblokken nodig.

Ik antwoord:

a. Het verschil is volgens hemzelf toch nog altijd 15 pCt., wanneer men meer in hoogbouw uitvoert.

b. De grote ruimten tussen de woonblokken zijn nu juist bij uitstek geschikte collectief-buikbare recreatieve ruimten.

c. Dank zij de ruimten tussen de woonblokken zal meer dan 30 pCt. van het areaal ten behoeve van de woningbouw kunnen worden gebruikt. Vrij komen immers de andere ruimten, waarop in een steenwoestenberg van etagebouw de recreatieve ruimten worden aangelegd.

2. Prof. Van Beusekom zegt, dat de stad met uitgebreide toepassing van hoge woongebouwen wel zeer eentonig zal worden.

Ik antwoord: allicht, maar dat heb ik ook niet bepleit. Ik heb niet meer gevraagd dan 20 pCt. hoogbouw en vermijding van de vierlagenbouw, die ruimtelijk en sociaal een kwalijke zaak is. Wanneer men 20 pCt. hoogbouw toelaat en een grotere dichtheid in bepaalde wijken, kan men zich ook wijken permitteren met de huisjes met een eigen tuintje. De tijd moet dan maar leren, of de doorsnee Nederlander van mening blijft, dat het huisje met een tuintje ideaal is.

3. Prof. Van Beusekom brengt tegen mijn betoog in, dat ouders met kleine kinderen de voorkeur geven aan een woning, die dicht bij de straat ligt en een eigen tuin heeft.

Ik antwoord:

a. Ik bepleit 20 pCt. hoogbouw, omdat niet meer dan 40 pCt. der gezinnen voor zulke bouw in aanmerking komt. Ik heb zelf de ouders met kinderen uitgesloten. Maar in 40 pCt. der gezinnen zijn er geen kleine kinderen!

b. Ik vind het wonen op de derde of vierde laag met kinderen erger dan in een hoog woongebouw.

c. Hoeveel huizen met tuintjes wil Prof. Van Beusekom bouwen? Soms 60 pCt. van alle woningen? Hoe komt hij dan ruimtelijk uit?

4. In de groep van 40 pCt. gezinnen zonder jonge kin-

deren zijn er — aldus Prof. Van Beusekom — die liever dicht bij de begane grond wonen. Akkoord; vandaar, dat ik maar voor de helft op hen reken door mijn wens van 20 pCt. hoogbouw.

5. Prof. Van Beusekom stelt, dat de „privacy” in een eengezinsrijenhuis met een kleine tuin groter is dan in etagebouw. Misschien akkoord, maar wij staan niet voor de keuze tussen eengezinshuizen en hoogbouw, maar tussen etagebouw in vier lagen en hoogbouw. Ik stelde — en Prof. Van Beusekom heeft dit niet weerlegd — dat de „privacy” in een hoog woongebouw groter is dan in etagebouw.

6. Sociaal en cultureel werk in een hoog woongebouw is een fictie — zo zegt mijn opponēt. Hoe weet hij dat? Is het wel eens geprobeerd? Wat komen wij verder met ontkenningen zonder uit te gaan van de mogelijkheid, die het huidige sociaal-culturele werk biedt? De ervaring leert, dat in de dichtst bevolkte wijken van de stad dit werk het beste floreert.

7. De grote steden laten in de laatste jaren een vertrekoverschot zien, zegt Prof. Van Beusekom. Dit is feitelijk juist, maar het zou goed geweest zijn indien daarbij de

oorzaak was vermeld. Er is woningnood in de grote steden en er is hier en daar reeds een woningoverschot in de forensengemeenten. Dan is het nogal logisch, dat de mensen vertrekken. Maar is het nu wel zo gunstig, dat de steden steeds meer grote olievlekken worden, waarbij zeer velen meer dan een uur per dag „onderweg” zijn? Is het sociaal, dat vader zijn kinderen alleen nog maar op zondag ziet, omdat hij vroeg weg moet en laat thuis komt? Is het sociaal, dat familiebezoek niet meer kan worden afgelegd vanwege de grote afstanden? Ik meen, dat een grotere dichtheid van bebouwing dan te prefereren is en ik tracht die te bereiken door 20 pCt. hoogbouw.

Tenslotte: vergeleken met de periode tussen 1920 en 1940, waarin de woonbouwidealen van Prof. Van Beusekom aan bod zijn geweest, meen ik, dat onze huidige bebouwingmethoden bepaald niet ongunstig afsteken. Het gerief van de vooroorlogse woningen is gering, de gehorigheid is groot, de „privacy” is slecht. Er is echt geen reden om trots te zijn op de kazernebouw en de steenwoestijnen, die de vroegere stedebouwers hebben opgetrokken. Is het dan te verwonderen, dat men nieuwe wegen wil inslaan? Ook de nieuwe weg van de hoogbouw?

NASCHRIFT

Het vraagstuk van de hoogbouw zal voorlopig wel aan de orde blijven. Onzerzijds wordt de studie voortgezet, vooral aan de hand van inmiddels gereed gekomen projecten. Over de door Drs. Van der Ploeg opgeworpen punten daarom slechts enkele opmerkingen.

Ieder heeft natuurlijk recht om zijn eigen mening te hebben, maar de „strikt zakelijke afweging” van Drs. Van der Ploeg is even subjectief als welke andere opvatting ook. Ik moet echter waarschuwen tegen enkele illusies. Het is niet waar, dat hoogbouw een wondermiddel is, waarbij minder grond wordt gebruikt, de ruimten tussen de blokken als openbaar recreatieterrein kunnen dienen en de bewoners nog prettig wonen bovendien. De tussenruimten moeten dienen voor de bezonning, het uitzicht, en de „privacy” van de woningen. Deze laatste komt in het gedrang, wanneer zij een „collectief bruikbare ruimte voor iedereen” worden.

1.a. *Verantwoorde* hoogbouw geeft geen grondbesparing tegenover etagebouw. Wie meent, dat dit wel zo is, zal dit moeten bewijzen.

1. b. In zijn artikel „Grün ohne Funktion” (Bauen und Wohnen, 1953) wijst Ronald Rainer erop, dat de open ruimten bij de hoogbouw niet alleen duur in onderhoud zijn, maar ook weinig of niet door de bewoners worden gebruikt. Het bewijs voor dit laatste kan men op een mooie zomerdag bij de hoogbouw van Antwerpen (Luchtbal en Kiel) zien.

1 c. Dat deze opvatting niet juist is, volgt uit het voorafgaande.

2. Drs. Van der Ploeg heeft wel degelijk over wijken met uitsluitend hoogbouw gesproken. Zou men deze bouwen, dan zouden wij over enkele jaren met grote aantallen ongewilde woningen zitten.

3. De stadsbevolking vindt in meerderheid het wonen in een gewone etagewoning, zeker tot en met de derde woonlaag, minder bezwaarlijk dan het wonen in een hoog woongebouw met lift.

Natuurlijk kan men niet in geheel Nederland uitsluitend eengezinshuizen bouwen. Het percentage zal moeten afhangen van de grootte van de gemeente.

4. Ik heb geen enkel bezwaar tegen een zeker percentage hoogbouw voor die gezinnen, die een dergelijke woonwijze prefereren. Een uniform percentage is echter niet te geven.

5. De eigen tuin wordt veel intensiever gebruikt dan het „gemeenschappelijke” groen. Dit is een feit, dat allerwegen kan worden waargenomen. De „privacy” hangt meer samen met de kwestie galerij of gemeenschappelijk trappenhuis dan met de tegenstelling hoogbouw-etagehuis. Juist bij de etagebouw bestaan mogelijkheden om een deel van de woningen een eigen ingang aan de straat te geven, hetgeen een belangrijke winst aan „privacy” biedt.

6. Een gezin in een hoog woongebouw is zeker niet gemakkelijker voor sociaal werk te bereiken. Gaarne akkoord, dat het sociale werk in de dichtst bevolkte wijken het meest floreert. Maar men kan oude stadswijken met zeer grote dichtheid, lage welstand, een zeer sterk samenhangende bevolking en een zeker percentage asocialiteit, die om maatschappelijk werk vraagt, toch niet vergelijken met moderne hoge woongebouwen? Bovendien vergeet men, dat de dichtheid bij toepassing van hoge woongebouwen (100 - 120 woningen per ha) niet haalt bij die van oude stadswijken, waar wij 150 of zelfs 200 woningen per ha aantreffen.

7. Uit de onderzoeken van Dr. De Jonge blijkt, dat de trek naar de randgemeenten wel degelijk voor een aanmerkelijk deel gezinnen betreft, die in de grote stad wel een woning bewonen, doch per se een eengezinshuis willen hebben.

Het verschil in grondgebruik is nationaal gezien miniem. De verschillen in afstand zijn, zoals ik reeds eerder heb aangetoond, te verwaarlozen. Het verhaal van de vader, die zijn kinderen alleen op zondag ziet, beschouw ik als demagogie. Uit de meeste forensenplaatsen is men sneller in het hart van de stad dan uit de tegenwoordige buitenwijken van de grote steden.

Evenzeer acht ik het demagogisch, het gebrek aan gerief van de vooroorlogse woningen, de gehorigheid, en er zouden nog veel meer dingen te noemen zijn, te stellen naast de mogelijkheden die de tegenwoordige woningbouw biedt.

BUREAU VOOR PERSONEELVERZEKERING

AMSTLEVEN

(advertentie)

Op het ogenblik kunnen wij woningen bouwen met berg-ruimten in het onderhuis, sanitaire voorzieningen en een keur van technisch gerief, dat 25 jaar geleden nog onbekend was. Met de kwestie hoog- en laagbouw heeft dit niets te maken. Ik weet ook wel, dat er architectonisch en stedeboekkundig op de vooroorlogse woningbouw heel wat is aan te merken. Maar ook dat staat buiten de kwestie.

Intussen zijn er ook vóór 1940 wijken gebouwd, die ondanks de achterstand in technisch gerief zeker niet als kazernebouw en steenwoestijnen mögen worden betiteld. Uit de Bijlage II van de dissertatie van Dr. De Jonge (Tuindorp en Plannerswijk) blijkt, dat de bewoners liever in een vóóroorlogs tuindorp (zelfs met ouderwetse woningen) wonen dan in een moderne wijk met veel etagebouw. Met vindt Plannerswijk wel een mooie wijk om doorheen te wandelen, maar niet om in te wonen.

En tenslotte: hoe meer wij het contact tussen de woning en de aarde bemoeilijken, des te meer ontmenselijken wij het wonen. Het kan in enkele gevallen onvermijdelijk zijn, maar laten wij die dan beperken tot die mensen, die tegen het wonen in een hoog woongebouw geen bezwaar hebben. Het percentage van dezulken zal in de ene gemeente groter zijn dan in de andere. Laten wij voor hen dan architectonische accenten bouwen, die de eentonigheid breken.

Ons volk moge er echter voor bewaard blijven, dat wij aan de gezinnen met jonge kinderen een woning in een hoog woongebouw opdringen. Immers, hoe zullen kinderen in zulk een ontmenselijkte gestroomlijnde omgeving tot mensen kunnen opgroeien?

's-Gravenhage.

Prof. Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

Wat de mens ons waard is

De heer H. J. Teunissen te Tilburg schrijft ons:

Mede naar aanleiding van de boeken van Vance Packard uit de heer Fentener van Vliissingen in zijn artikel onder bovenstaande titel in „E.-S.B.” van 4 januari jl. zijn ongerustheid over het feit, dat in de samenleving en bij de beoefening der wetenschappen, de mens als individu naar de achtergrond wordt gedrongen. Het wetenschappelijk onderzoek wordt primair. De mens is voor de wetenschap uitsluitend interessant, bijv. vanwege een bepaalde ziekte waarvan hij de drager is, of in de economie als producent, als consument, maar niet als menselijke persoonlijkheid. Verder keert schrijver zich tegen het „zakelijk denken”, dat tegenwoordig veelal als norm wordt gesteld, en waaruit z.i. rechtstreeks voortvloeit egoïsme, hedonisme. Schr. signaleert een gevaarlijke verwording der maatschappij, waartegen met alle kracht dient te worden opgetreden.

Hierbij gaarne de volgende aantekening. De economische wetenschap heeft als object de menselijke handelingen in gemeenschap. Andere wetenschappen, als rechtswetenschap, ethica, sociale geneeskunde e.a., hebben ditzelfde object. Al deze wetenschappen hebben tevens hun eigen formeel object, hun eigen specifieke gezichtshoek op het object. Bij de economie zijn dit de gedragingen der mensen

in betrekking tot het economisch welvaartsstreven. Bij de bestudering van haar object zal de wetenschap moeten trachten het wezenlijke te doorgronden, en bijgevolg abstraherend te werk moeten gaan. Zonder abstractie, data en bepaalde

veronderstellingen zal het moeilijk zijn het economisch leven te bestuderen en tot bruikbare conclusies te komen. Zou de economische wetenschap bijv. niet uitgaan van de rationeel handelende economische subjecten, dan zullen er weinig steekhoudende theorieën overblijven.

Een andere kwestie is, wat de doelstellingen zijn van de economie. Met deze doelstellingen kunnen wij genoeg nemen of niet. Hier komt echter de levensbeschouwing en het probleem der economische orde op de proppen. In een christelijke levensbeschouwing zullen de economische doelstellingen ondergeschikt zijn aan, en gericht zijn op het door deze levensbeschouwing gestelde hogere doel. In een materialistische levensbeschouwing zullen de doelstellingen anders liggen en kan het economisch principe an sich op verschillende wijzen tot doel worden gesteld. Dat bepaalde materialistische levensbeschouwingen de gesignaleerde verwordingen tot consequenties hebben, en dat hiertegen dient te worden opgetreden, akkoord. Wij kunnen dan echter niet volstaan met te wijzen op bepaalde uiterlijke verschijnselen.

Zijn wij het met deze uiterlijke verschijnselen niet eens, uit hoofde van onze levensbeschouwing, en willen wij er tegen ageren, dan kunnen wij dit alleen doen door ingrijpen in de kern, in het levensbeschouwelijke van de ander. De vraag is alleen maar hoe; en welke resultaten kunnen wij hiervan verwachten? Het is duidelijk, dat dit een verre van eenvoudige kwestie is. Juist omdat wij ons hier op het levensbeschouwelijke vlak bevinden zal inderdaad gelden wat de heer Fentener van Vliissingen zegt, nl. dat wij de faculteit bezitten het ongewenste niet te verstaan, en niet te horen wat wij niet willen horen. Wij kennen allen het verschijnsel van de conferentietafel, waar een bepaald voorstel wetenschappelijk, en „vooral objectief” zal worden beoordeeld. Vol goede voornemens begint men, en toch staat de uitkomst tevoren al vrijwel vast, men telt slechts de „kleuren”. Toch is ieder ervan overtuigd, naar eer en geweten, en volkomen objectief en wetenschappelijk geoordeeld te hebben.

SYNONIEM VOOR
GESPREID BELEGGEN

Vraag Uw bank of
commissionair nadere
gegevens over

(advertentie)

Dit alles neemt echter niet weg, dat een wetenschappelijke studie onmogelijk zonder abstracties en veronderstellingen kan werken. Wanneer de econoom spreekt over een arbeidsmarkt en een prijs van arbeid, dan wordt inderdaad geabstraheerd van andere menselijke factoren. De gehele mens kan eerst tot zijn recht komen, wanneer ook andere wetenschappen als sociologie, psychologie, ethica hun licht laten schijnen over het studieobject. Echter dan blijft nog de moeilijkheid, dat dit steeds zal geschieden vanuit een bepaalde levensbeschouwing, die mogelijk de onze niet is.

NASCHRIFT

Toen William Penn — hoewel menend dat het gebruik van het zwaard een onchristelijke bezigheid was — aan George Fox verzocht zijn zwaard toch te mogen blijven dragen, maar dan uitsluitend als standkenmerk, toen luidde het kenmerkende antwoord, volstrekt vrij van moraliseren: „Wear thy sword as long as thou canst"! Ieder wiens reactie op de gesignaleerde mutilaties der menselijkheid die wij in onze wetenschappelijkheid en objectiviteit in koelen bloede begaan, luidt: „ge moogt gelijk hebben, maar het kan nu eenmaal niet anders”, dat hij voortga op het ingeslagen pad. Er komt een tijd dat het niet langer zal kunnen, dat, de afkeer van het gepléegde en gesanctioneerde verraad een dergelijk gevoel van medeplichtigheid en afkeer zal oproepen dat met inzet van het hele wezen gezocht zal worden naar de basis van hetgeen wij gemeenlijk als vanzelfsprekendheden aanvaarden.

De mens als creatuur is niet opgebouwd uit de stellingen en constateringen van de wetenschappen omtrent de mens. Men kan wel abstraheren van deze persoon door vast te stellen dat wij met een mens te maken hebben, en hem in mensentaal toespreken, wij kunnen hem menselijk behandelen. Maar hoezeer dit alles te enen male ontoereikend is, blijkt wel wanneer wij menen op dergelijke wijze de meest nabije medemens — vader, echtgenote of kind — te „behandelen”.

Eliminering van het hart kan deskundig geschieden, als noodzakelijk verkondigd worden dan wel aangeprezen, het voert onherroepelijk tot een harteloosheid, waarvan men alsdan niet in appél kan gaan, daar het de consequentie van levenskeuze is. Elk onzer kan dit dagelijks in het eigen bestaan ervaren.

Rotterdam.

R. FENTENER VAN VLISSINGEN.
1-2-1961

Bij de
ECONOMISCHE REDACTIE

van **HET FINANCIËLE DAGBLAD**

is — wegens uitbreiding — plaats voor

een redacteur

die vooral zal worden belast met de bewerking van het nieuws.

Vereist:

- leeftijd 21-28 jaar
- middelbare opleiding
- kritische zin
- journalistieke ervaring of tenminste een duidelijke journalistieke aanleg en ambitie (bij voorkeur op economisch terrein)
- belangstelling voor economische vraagstukken in de ruimste zin

Brieven aan de directie, postbus 216, Amsterdam

Adverteer in „E.-P.B.”

N.V. KONINKLIJKE NEDERLANDSE VLIEGTUIGENFABRIEK FOKKER

gevestigd te Amsterdam

UITGIFTE van

3625 gewone aandelen,

elk groot nominaal f 1000,- aan toonder
(desgewenst op naam),

ten volle delende in de resultaten van het boekjaar 1961
en van volgende boekjaren.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor houders van gewone aandelen, openstellen op

VRIJDAG 10 FEBRUARI 1961,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hun kantoren te **Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,**

tot de koers van 170 pct.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 31 januari 1961.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

**NEDERLANDSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ, N.V.
DE TWENTSCHE BANK N.V.**

Amsterdam, 31 januari 1961.

Geldmarkt.

Het terugtrekken tegen het einde van vorig jaar van een groot bedrag aan buitengaats vertoevende middelen door de banken heeft, toen deze gelden niet meer nodig waren om ultimoverplichtingen het hoofd te bieden en jaarbalansen op te poetsen, in de eerste weken van 1961 tot een uiterst ruime geldmarkt geleid. De rijksuitkering aan de gemeenten ten bedrage van ruim f. 300 mln. droeg hier na 25 januari eveneens toe bij. De monetaire autoriteiten zagen hierin gevaren, hetgeen hen tot ingrijpen noopten.

De Minister van Financiën onttrok door middel van een tender van schatkistpromessen bijna f. 176 mln. aan geld aan de markt, doch het papier, dat hiertegenover in het verkeer kwam, bezit een zodanig hoge liquiditeit, dat in de algemene liquiditeitspositie geen fundamentele wijziging optrad. De Nederlandsche Bank verhoogde met ingang van 23 januari het kasreservepercentage tot 9 pCt., waardoor globaal f. 70 mln. werd afgeroomd, hetgeen een veel sterkere binding betekent. Vervolgens riep de Centrale Bank de open-marktpolitiek te hulp; op 25 en 26 januari kon per 22 februari vervallend papier door bemiddeling der discontohandelaren worden afgenomen. Naar verluidt is hiervan voor ca. f. 160 mln. gebruik gemaakt. Of De Nederlandsche Bank dit bedrag op de vervaldag weer zal laten terugvloeien in afwachting van de storting op de staatslening, die uiteraard een sterk drainerend effect heeft, dan wel een deel der gelden door een verdere verhoging van het reservepercentage onder eigen berusting zal houden, zal ons eerst later worden geopenbaard.

De tot nu toe genomen maatregelen hebben een sterke daling van de geldmarktrente tegengehouden. De door de bankcommissie vastgestelde daggeldrente bleef op 1 pCt. gehandhaafd. Het disconto van schatkistpapier op de open markt daalde van 1½ pCt. eind 1960 tot 1³/₁₆ pCt., waarbij is op te merken, dat dit laatste percentage nominaal is.

Kapitaalmarkt.

Op de beurs en onder de effectenbezitters zag men in de thans verstreken weken van 1961 overwegend glunderende gezichten. Koersstijging — dat was de reden van het opgewekte gemoed — spreekt in de effectenwereld nu eenmaal beter aan dan prijsdaling. Alle categorieën van fondsen, zoals opgenomen onder de A.N.P.-C.B.S.-indices, deelden in de voorspoed, doch het is opmerkelijk, dat wanneer men het lijstje langsgaat, men tot steeds geringere stijgingen komt. Sedert de eerste beursdag van het jaar kon het koerspeil der internationale concerns zich 30 punten verhèffen; voor de groepen industrie, scheepvaart, banken en handel waren de cijfers resp. 24, 16, 12 en 10 punten.

De internationalen hebben klaarblijkelijk opnieuw de leiding genomen. Philips viel hierbij echter enigszins uit de toon; dit fonds boekte per saldo een daling. De grotere belangstelling voor het olie-aandeel vormt in de koersontwikkeling een belangrijke factor. New York heeft, getuige de stijging van de Dow Jones index, eveneens medegespeeld. Daar hecht men waarschijnlijk waarde aan het spreekwoord, dat nieuwe bezems schoonvegen. In het algemeen overigens luiden de berichten iets gunstiger.

De Europese integratie heeft zich ook van het indexcijfer der koersen meester gemaakt. Sinds kort wordt een gemiddelde berekend van de koersen van een aantal fondsen, genoteerd op diverse Europese beurzen, w.o. Amsterdam. Sedert 3 januari is dit van 166 tot 173 opgelopen. De deze week bekend geworden obligatiemissie van Philips is ook een symptoom van de verinternationalisering van het economisch leven. Nederland zou onder de huidige omstandigheden zeker ook het gevraagde bedrag van f. 45 mln. hebben kunnen verschaffen. Philips wil echter klaarblijkelijk het financiële draagvlak spreiden.

De indruk, dat op de onderhandse kapitaalmarkt in 1960 grote activiteit heeft geheerst, wordt langzamerhand door de cijfers bevestigd. Neemt men de belangrijkste sector der lagere publiekrechtelijke lichamen, dan brengt het januari-nummer van de Maandstatistiek van het Financienwezen aan het licht, dat in de eerste drie kwartalen van vorig jaar provincies en gemeenten bruto f. 1.282 mln., netto f. 1.037 mln. hebben opgenomen. In de overeenkomstige periode van 1959 waren de cijfers f. 1.014 mln. en f. 822 mln. Dat de aantrekking van gelden door middel van obligatieleningen tot onbelangrijke bedragen is teruggevallen, behoeft geen betoog. De uitbreiding van onze steden wordt grotendeels op de onderhandse markt, met de Bank van Nederlandsche Gemeenten als opvangcentrum, gefinancierd.

BAKKENIST, SPITS & Co.

ECONOMISCHE AFDELING

te Amsterdam, heeft enkele vacatures voor

a

jonge economen

b

jonge mensen met H.T.S.
of middelbare opleiding

die - onder leiding - zullen worden ingeschakeld bij het uitvoeren van

ORGANISATIE-OPDRACHTEN

Dit betekent, dat een opleiding op het gebied van het organisatie-werk en een veelzijdige ervaring wordt verkregen. Goede arbeidsvoorwaarden en promotiekansen.

Voor de onder b. genoemde groep hebben wij het oog op intelligente jonge mannen van 21 - 25 jaar, die de dienstplicht hebben vervuld.

Het bureau is in de regel 's zaterdags gesloten.

Met de hand geschreven brieven, vergezeld van een recente pasfoto, te zenden aan Bakkenist, Spits & Co., Economische Afdeling, Emmaplein 5, Amsterdam.

Indexcijfers aandelen.	29 dec.	H. & L. 1961	20 jan.	27 jan.
(1953 = 100)	1960		1961	1961
Algemeen	395	420 — 391	415	420
Intern. concerns	564	596 — 555	592	595
Industrie	329	357 — 331	346	357
Scheepvaart	176	193 — 177	191	193
Banken	220	232 — 218	226	232
Handel enz.	149	160 — 150	155	160

Bron: A.N.P.—C.B.S., Prijscourant.
29 dec.

Aandelenkoersen.	1960	20 jan.	27 jan.
		1961	1961
Kon. Petroleum	f. 123,10	f. 137,30	f. 140,20
Philips G.B.	1.183%	1.140½	1.144
Unilever	785	864½	865½
Hoogovens, n.r.c.	789	857½	858
A.K.U.	486½	509½	507
Kon. Ned. Zoutind., n.r.c.	1.035	1.150	1.183
Zwanenberg- Organon	870	892	899¾
Rotterd. Droogdok	467	483	490
Robeco	f. 237	f. 244,50	f. 245,50
Amsterd. Bank	392	398	398
New York. Dow Jones Industrials	616	634	644
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a) ...	4,20	4,18	4,18
Aand.: internatio- nalen a)	2,80		2,62
lokalen a)	3,38		3,34
Disconto driemaands schatkistpapier	1,50	1¼	1½

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.
C. D. JONGMAN.

Wegens uitbreiding van de staf is bij

HET FINANCIËLE DAGBLAD

te Amsterdam
plaats voor MEDEWERKERS voor de

afdeling FINANCIËN

De te verrichten werkzaamheden beslaan een breed terrein — financiële berichtgeving, beschouwingen, analyses, beurswerkzaamheden — zodat kandidaten van uiteenlopende leeftijd, ambitie en ervaring kans hebben.

Sollicitaties met volledige inlichtingen te richten
aan de directie, postbus 216, Amsterdam.

Bij HET MINISTERIE VAN BUITENLANDSE ZAKEN
is op het bureau ONDERZOEK plaats voor een:

ECONOMISCH DOCTORANDUS

die

- 1) zijn gedachten scherp en duidelijk kan formuleren;
- 2) belangstelling heeft voor de internationale politiek en
- 3) enige research-ervaring bezit.

Een goede talenkennis, alsmede kennis op geografisch, historisch en politiek terrein strekt tot aanbeveling. Salarisgrenzen f. 878,— — f. 1.141,— p.m. excl. vakantietoelage en afhankelijk van leeftijd en ervaring. Eigenh. geschr. soll. onder no. 5300/7188 (in linkerbovenhoek brief en env.) te richten aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijks-overheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

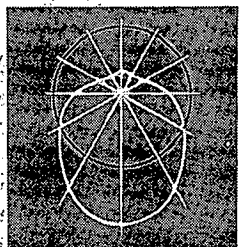
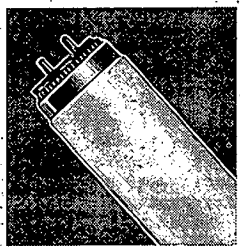
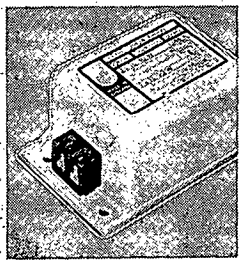
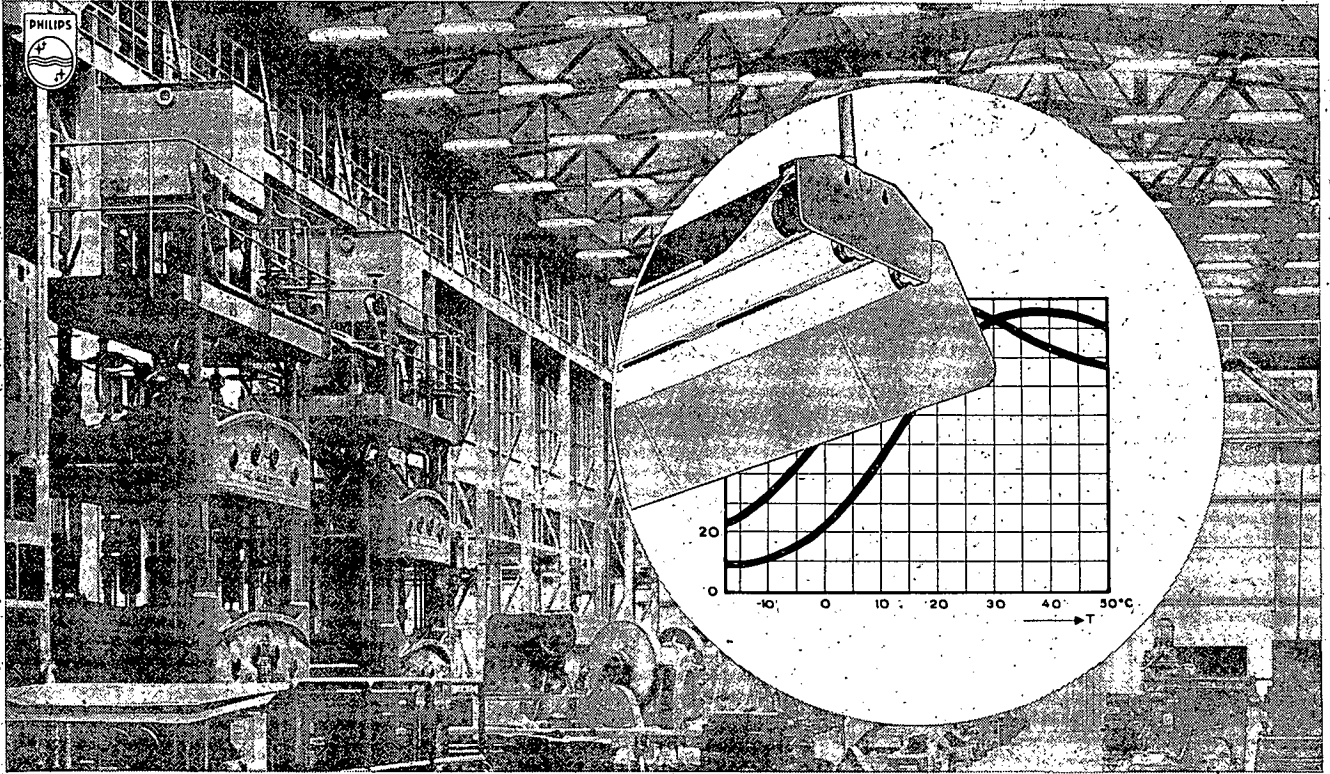
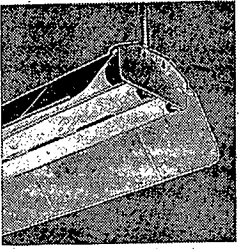
De markt *

54 Miljoen mensen leven in de Bondsrepubliek Duitsland. Zij vormen een zesde deel van de Westeuropese markt. Hun levensstandaard is één van de hoogste van Europa. Voor hoeveel van deze 54 miljoen verbruikers zijn uw producten van belang? Kunnen met uw producten misschien nieuwe verbruikers-ideeen op de Duitse markt worden ontwikkeld? En door welke reclame bereikt men deze mensen? Wie het actuele beeld van de consumentenmarkt in Duitsland voor ogen heeft, kan deze vragen zeker beantwoorden. Als u de Duitse markt wilt veroveren —

wij kennen hem

Kurt Drews Werbung, Hamburg-Altona 5

Verantwoorde verlichting voor elk bedrijf...

Het juiste armatuur met de juiste verlichting. Philips adviseert gaarne voor een lichttechnisch verantwoorde verlichting in welke bedrijfsomgeving ook. Philips armaturen zijn warmte-technisch juist gedimensioneerd in verband met de lichtopbrengst der lampen en de levensduur van de voorschakelapparaten. De lakken der armaturen hebben een hoge reflectie-coëfficiënt. De montage is uiterst eenvoudig. Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door Philips Nederland n.v. - Eindhoven.

PHILIPS VOOR LICHT

GLOEILAMPEN - 'TL' FLUORESCENTIELAMPEN - ARMATUREN - NEON

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

CENTRAAL BEHEER

**ONDERLINGE
VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN**

WET - RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor
alle motorrijtuigen f. 500.000.- per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van
personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor
industriële en andere objecten. Belangrijke
besparingen op de premie. Verzekerd bedrag
2,2 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag
8,2 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag
1,1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen
in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invalidi-
teitsverzekering van werknemers. Verzekerd
bedrag 1,5 miljard gulden.
Belegd vermogen 315 miljoen gulden.

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

**BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1
AMSTERDAM - WEST
TEL. 134971 - POSTBUS 8400**

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

EERSTE NEDERLANDSCHE

- PENSIOEN REGELINGEN
- RISICO - HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN

HOOFDKANTOOR
JOHAN DE WITTLAAN 50
's-GRAVENHAGE
TEL. (070) 51.43.51
POSTADRES: POSTBUS 5

Werkgeversorganisatie vraagt:

A. ECONOMOOR

ter algemene assistentie van het secretariaat.

Vereisten:

- belangstelling voor en inzicht in de economische en sociale vraagstukken van deze tijd
- algemene maatschappelijke belangstelling
- leeftijd 25-35 jaar.

B. HANDELSPOLITIEK MEDEWERKER

- In de eerste plaats wordt gedacht aan een econoom met handelspolitieke belangstelling en zo mogelijk met enige kennis en ervaring op dit terrein.
- Leeftijd 25-35 jaar.

- Daarnaast is op deze afdeling een plaats vacant voor een medewerker met een minimum-opleiding H.B.S. of gymnasium en zo mogelijk enige kennis op dit terrein.
- Leeftijd 23-30 jaar.

Brieven onder no. E.-S.B. 12-1, postbus 42, Schiedam.